

ТАЪЛИМ ТАРБИЯ ЖАРАЁНИДА ЭКОЛОГИК МУАММОГА МУНОСАБАТ-ДОЛЗАРЪ МАСАЛА

Зулфияхон Арипова Солижоновна

Фалсафа фанлари номзоди, доцент.

Андижон давлат техника институти

“Тиллар ва Гуманитар фанлар” кафедраси

zulfiyaxonaripova@gmail.com

Ахлиддинов С.

Андижон давлат техника институти

Сунъий интелект йўналиши 4-босқич талабаси

Аннотация

Ушбу мақолада экологик муаммо инсон фаолияти билан боғлиқ бўлгани учун уни ҳал этиши кўп жиҳатдан оилавий тарбияга боғлиқ масалалар ўз аксини топган.

Таянч сўзлар: экология, экологик муаммо, ижтимоий масъулият, хусусий манфаатлар, жамият манфаатлари, оила, табиий бойлик, экологик хавфсизлик.

Экология муаммоси ер юзининг барча бурчакларида ҳам долзарбдир. Фақат унинг кескинлик даражаси дунёнинг турли мамлакатларида ва минтақаларида турличадир. Шу нуқтаи назардан, Марказий Осиё минтақасида экологик фалокатнинг ғоят хавфли зоналаридан бири вужудга келганлигини очик айтишгмумкин. «Вазиятнинг мураккаблиги шундаки, у бир неча ўн йилликлар мобайнида ушбу муаммони инкор эгиш натижасидагина эмас, балки минтақада инсон ҳаёт фаолиятининг деярли барча соҳалари экологик хатар остида қолганлиги натижасида келиб чиққандир. Табиатга кўпол ва такаббурларча муносабатда бўлишга йўл қўйиб бўлмайди. Биз бу борада аччиқ тажрибага эгамиз. Бундай муносабатни табиат кечирмайди».[1] Инсон — табиатнинг хужайини, деган сохта социалистик мафкуравий даъво, айниқса, Марказий Осиё минтақасида

кўплаб одамлар, бир канча халқлар ва миллатларнинг ҳаёти учун фожиага айланди.

Ерларнинг ниҳояг даражада шўрланганлиги Ўзбекистон учун улкан экологик муаммодир. Сўнгги 50 йил мобайнида суғориладиган ер майдони қарийб 2 миллион гектарга кўпайди, шулардан 1 миллион гектарга яқин ер суғориш учун яроқсиз ҳолатга келди.

Тупроқнинг ҳар хил саноат чиқиндилари ва маиший чиқиндилар билан ифлосланиши реал таҳдид туғдирмоқда. Турли кимёвий воситалар, зарарли моддалар ва минерал ўғитларни, саноат ва қурилиш материалларини сақлаш, ташиш ва улардан фойдаланиш қоидаларининг қўпол равишда бузилиши ернинг ифлосланишига олиб келмоқда. Ундан самарали фойдаланиш имкониятларини чекламоқда.

Орол танглиги инсоният тарихидаги энг йирик экологик ва гуманитар фожиялардан биридир. Денгиз ҳавзасида яшайдиган қарийб 35 миллион киши унинг таъсирида қолди.

Биз 20-25 йил мобайнида жаҳондаги энг йирик ёпик сув хавзаларидан бириинг йуқолиб боришига гувоҳ бўлмоқдамиз. Бироқ бир авлоднинг кўз ўнгида бутун бир денгиз ҳалок бўлган хол хали рўй берган эмас эди. Орол денгизнинг қуриб бориши муносабати билан халқаро, кенг кўламли аҳамиятга молик бўлган экологик, ижтимоий-иқтисодий ва демографик муаммоларнинг мураккаб мажмуи вужудга келди. Чанг ва туз бўронларининг пайдо бўлиши, фақат Орол бўйида эмас, балки денгиздан анча наридаги бепоён ҳудудларда ерларнинг чўлга айланиши, иқлим ва ландшафтнинг ўзгариши булар ана шу фожиа оқибатларидир.

Бундай экологик вазият оғир оқибатларга олиб келмаслиги мумкин эмас эди. Чунончи, сўнгги йилларда чанг бўронлари кўпайди, қаттиқ қурғоқчилик ва бошқа экологик ҳалокатлар рўй берди. Масалан; 2000 йилда ушбу ҳудудда рўй берган қаттиқ қурғоқчилик натижасида биргина Қорақалпоғистоннинг ўзида қурғоқчилик сабабли 210 минг гектар ёки барча экин майдонларининг 45 фоизида ҳосил нобуд бўлди. 116 минг гектар июли экинидан атиги 15 минг гектари сақлаб

қолинди, холос. Хоразм вилоятида эса шу йили 65 минг гектар майдондаги экин қуриб қолди!.

Экологик хавфсизликка таҳдид омили Ўзбекистон учун ва умуман, Марказий Осиё минтақаси учун катта аҳамиятга эга эканини ҳисобга олиб, ҳукуратимиз ва давлатимиз атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, табиий ресурслардан оқилона фойдаланиш масалаларига катта эътибор бериб келмоқда Табиий муҳитни қўриқлашга йўналтирилган қонун ҳужжатлари қабул қилинмоқда.

Экология ҳозирги замоннинг кенг миқёсдаги муаммоларидан биридир. Инсоният оламшумул муаммолар гирдобиди қолган бир паллада экология муаммосини ҳал этиш билан боғлиқ масалалар алоҳида эътиборга молик ҳисобланади. Мамлакатимизнинг Биринчи Президенти И.А.Каримов ўзининг “Ўзбекистон XXI аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт қафолатлари” асарида шундай таъкидлайди: “ Асрлар туташ келган паллада бутун инсоният, мамлакатимиз аҳолиси жуда катта экологик хавфга дуч келиб қолди. Буни сезмаслик, қўл қовуштириб ўтириш - ўз-ўзини ўлимга маҳкум этиш билан баробардир. Афсуски, ҳали кўплар ушбу муаммога бепарволик ва масъулиятсизлик билан муносабатда бўлмоқдалар”.[1,112]

Экологик муаммо инсон фаолияти билан бевосита боғлиқ бўлганлиги учун унинг ҳал этилиши кўп жиҳатдан оилавий тарбияга боғлиқ бўлиб қолди. Оиланинг таркибий ташкил топиши, мустақил ҳаётга кадам қўяётган ёшларнинг салоҳияти, насли, уларнинг иқтидори ҳамда ўзига хос дунёқараши бўлғуси фарзандлар тимсолида ўзининг ёрқин ифодасини топади.

Фарзандларда жамият олдидидаги ижтимоий масъулият ҳисси, ўзларидаги хусусий манфаатларни ижтимоий, яъни жамият манфаатлари билан муштарак қила олишлари шубҳасиз, экологик муаммони ҳал этишда, қолаверса, экологик барқарор жамиятни қарор топа боришида ўта муҳим рол ўйнайди. Бошқача қилиб айтганда, экологик муаммони ижобий ҳал этилиши инсонлардаги экологик тафаккур, онг, қадрият, дунёқараш, муносабат, масъулият ҳиссининг қай босқичда турганлиги билан белгиланади. Бу масала бевосита инсонлар вояга етиб

шаклланадиган оилага бевосита боғлиқ бўлиб ҳисобланади. Шунинг учун ҳам, оилани муқаддас даргоҳ деб билиб, унга мос равишда фаолият кўрсатиш ўзига хос аҳамият касб этади.

Баркамол авлодни тарбиялаш ва мукамалликка етказиш оиладан бошланади. Инсон ўз ҳаётини оиласиз тасаввур эта олмайди ва мана шу муҳитда у жамият аъзоси сифатида камолотга эришади. Оиладаги тарбия муҳити оилавий муносабатлар маданиятига боғлиқ. Ота-онанинг фарзанд тарбиясидаги масъулияти, оилада ўрнатилган намунавий тартиб ва ижобий урф-одатлар оилавий муносабатлар маданиятининг назик қирраларидир. Оилада боланинг маънавияти, яъни ахлоқий қиефаси шаклланади, эзгулик ва ёвузлик, бурч ва масъулият ҳақидаги тасаввурлари пайдо бўлади.

• Оила ҳақида гапирар эканмиз, - дейди мустақил давлатимизнинг Биринчи Президенти Ислам Каримов, - авваламбор, оила ҳаётнинг абадийлигини, муқаддас урф-одатларимизни сақлайдиган, шу билан бирга, келажак насллар қандай инсон бўлиб етишишига бевосита таъсир кўрсатадиган тарбия ўчоғи эканини тан олишимиз даркор”[2,448].

Экологик барқарор жамият қарор топишида оиланинг мақоми юқорилигидан келиб чиқиб, бу мақом нуфузини замон талабларига мос тарзда талқин қилиш учун қуйидагиларга эътибор қаратиш лозим: биринчидан, табиий ва ижтимоий омилларга; иккинчидан, ундаги илғор анъана ва услубларга; учинчидан, маънавий. тарбиянинг ҳолатига, тўртинчидан, оиладаги ахлоқий, эстетик, ҳуқуқий, экологик ва меҳнат тарбиясига.

Экологик масъулият ҳиссини ўзида мужассаслаштирувчи инсонда биологик ва ижтимоий омиллар бир-бирларини тақозо қилиб шартлашлари лозим. Гўдакни ёшлик давриданок ўзига хос табиат гўзалликларига ошно қилиш, табиат қўйнидаги ўсимлик ва ҳайвонот оламига эътиборини қаратиш, мавжуд табиий манбапарнинг захиралари, уларнинг | ҳозир ва келажак ҳақида сўз юритиш экологик тарбиянинг тамал тошини ташкил этади. Ота-она табиий бойликлардан

оқилонга фойдаланиш маданиятини ўз фарзандларида оила муҳитида қарор топтиради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Каримов И.А. Ўзбекистон ХХІ аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари, тараққиёт кафолатлари. – Т.: Ўзбекистон. 1997. –Б. 111
2. Ўша манба –Б. 108
3. [Буюк ва муқаддасан, мустақил Ватан. Илмий оммабоп рисола. – Т., 2011.](#)
4. Aripova Zulfiyaxon Salijanovna. (2025). Scientific Creativity and Synergetic Thinking. *International Journal of Scientific Trends*, 4(1), 188–192. Retrieved from <https://scientifictrends.org/index.php/ijst/article/view/484>
5. Арипова, Зулфияхон Солижоновна, and Мафтуна Мўминжон Қизи Аҳлиддинова. "Янгилаётган Ўзбекистонда оила ва маҳаллаларга эътибор долзарб масала." *Science and Education* 3, no. 6 (2022): 989-992.